

VERONIKA JEŽKOVÁ

DĚTI A VOLNÝ ČAS

Anotace

Článek volně navazuje na předchozí studii hodnocení kvality života dětí na základě trávení času a dále ji rozvíjí. Pozornost je věnována zvláště preferencím dětí, jak by chtěly trávit čas, jak jej opravdu tráví, rozdíly mezi chlapci a dívkami, dětmi mladšího a staršího školního věku. Podrobněji je popsán čas trávený u počítače, na internetu a u televize.

Studie se zúčastnilo 311 dětí ve věku 9–15 let. Kromě výsledků popisujících strukturu a preference trávení volného času dětí, přinesla studie i několik metodologických otázek týkajících se dotazníkového výzkumu u dětí školního věku a výzkumu tohoto vývojového období vůbec.

Klíčová slova

děti, volný čas, trávení času, internet, televize

Volný čas dětí

Původní záměr šetření se týkal hodnocení kvality života dětí na základě analýzy trávení času (Ježková, Klímenková, 2010). Z pilotní studie bylo získáno množství zajímavých informací, které stály za hlubší rozbor, zde jsou prezentovány jen ty v životě nejběžnější nebo nejzajímavější.

Dle článku na portálu žena.cz (2010), volný čas dětí je metafora pro čas řízený: „Volný čas dětí už téměř vymizel. Volným časem označujeme dnes zcela běžně dobu, po kterou dítě nenavštěvuje školu, ale věnuje se svým zájmům. Ty jsou ovšem po většinu týdne více či méně řízené. Od všelijakých kroužků pořádaných školou, přes různé kluby volnočasových aktivit po sportovní tréninky a umělecké koníčky. Všeobecně se společnost snaží děti tzv. zabavit.“ Druhá strana mince vychází z názoru některých učitelů, dle kterých velká část dětí vyplňuje svůj volný čas naopak neúčelně vysedáváním u počítače, u televize, nebo si hrají s mobilem. Byly to právě názory, zkušenosti a pozorování učitelů doložená o dobře vedenou dokumentaci, které vedly k motivaci zrealizovat tuto studii. Při řízených rozhovorech s učiteli, kteří jsou v praxi víc než 15 let, většina dotázaných uvedla dva hlavní rozdíly mezi dětmi dnes a před 15–20 lety. Dnešní děti dle výpovědi

a dokumentace učitelů mají větší problémy v komunikaci (písemné i mluvené) a mají horší výkony ve všech oblastech školních dovedností. Tyto skutečnosti byly objektivně doloženy archivovanými písemnými a slohovými pracemi a klasifikačními a výkonovými tabulkami. Tato v podstatě negativní skutečnost vyřčená ústy pedagogických pracovníků přirozeně vedla k úvaze – „Proč se výkony dětí posouvají spíše horším směrem?“ Výuka se zkvalitňuje, nabídka zájmových kroužků, sportovních, uměleckých a jiných odvětví vzrostla, technika šla vpřed, skutečnost by měla být přesně obrácená. Záměrem této studie není vysvětlit ani popsat, proč tomu tak je, nicméně zjištění této skutečnosti se stalo motivací pro započetí zkoumání této oblasti.

Metody a soubor

Výzkumný soubor tvořilo 311 dětí, z toho 147 dívky (47,3%) a 164 chlapci (52,7%), ve věku 9–15 let (tj. 4. – 9. třída). Pro přesnější vyhodnocování byli žáci děleni nejen podle pohlaví, ale i podle tříd na dvě skupiny; 159 (51,1%) dětí tvořilo mladší skupinu (ve věku 9–12 let), 152 (48,9%) starších dětí (12–15 let). V některých dimenzích byly zjišťovány i rozdíly mezi klasickými a matematickými třídami (6. -9. třída).

Testovou baterii tvořili dvě části, dotazník analýzy trávení času, který byl pro tyto účely vytvořen na základě předchozích zjištění a dotazník SLSC (Tafarodi, Swann, 1995). Část týkající se sebehodnocení (SLSC) zde není uvedena, protože souvisí s tématem jen nepřímě. Sběr dat byl proveden hromadně po jednotlivých třídách, žákům bylo nutné vysvětlit některé položky, mladším žákům bylo nutno některé části přečíst a vysvětlit hromadně (získat zpětnou vazbu, zda zadání pochopili).

Dotazník analýzy trávení času byl zpracovaný na základě předchozích šetření, která probíhala v rámci projektů v různých předmětech např.: kresba „já“, nebo rozvrh dne podobný jako rozvrh hodin ve škole (časové rozložení aktivit, kterým se věnují), vypsát svůj jídelníček apod. Na základě těchto projektů a rozhovorů s dětmi, rodiči a učiteli byl vytvořen dotazník, který postihoval tři oblasti: trávení času (sport, koníčky a kroužky, televize, počítač, knihy apod.), zdraví (spánek, stravování, návykové látky, subjektivní hodnocení zdravotního stavu), vztahy (rodina, vrstevníci). Zde prezentujeme pouze část týkající se trávení času.

Trávení času

V dotazníku bylo rozlišeno trávení času podle preferencí dětí, tedy co by volily, kdyby si mohly vybrat a podle toho, čemu se reálně věnují.

Na otázku, „Jak nejraději tráviš volný čas?“ odpovědělo nejvíce dětí, že s přáteli (41,7%), na druhém místě to byl počítač (23,6%), sport (19,9%), jinak (9,2%), televize (5,5%). Jako jiné aktivity nejčastěji děti uváděly četbu knihy, venčení psa, starání se o zvířata (morčata, kočky, králíky, apod.), fotografování, být na za-

hradě, atd. (Ježková, Klímenková, 2010). Celkové preference jsou zkrusleny výrazným rozdílem mezi chlapci a dívkami ve volbě přátel a počítače. V dimenzích sport a televize se chlapci a dívky téměř shodli, ale téměř polovina dívek by raději trávila čas s přáteli, kdežto chlapci na úkor přátel preferují počítač.

Preference a realita se většinou ve výpovědích žáků shodovaly, v případě kategorie „jiné trávení času“ se často objevovaly i různé kombinace činností; čas trávený se zvířaty (venčení psa, starání se o králíky a morčata) se prolínal s časem tráveným venku, na zahradě nebo u prarodičů; ježdění na kole se prolínalo s volbou sportu nebo časem s kamarády (někteří řadili jízdu na kole mezi sport, někteří ne; záleželo, jak děti popsaly volný čas v odpovědích na otevřené otázky). Pokud děti v „jiné“ uvedly focení, pak u „času na počítači“, psaly, že upravují, stahují, nebo nahrávají a popisují fotky. Při volbě knihy, jako oblíbeného způsobu trávení času, děti často vypovídaly, že čtou i několikrát za den.

Televize

Zajímavý nesoulad mezi preferencemi a reálným trávením času se projevil ve volbě „televize“. Televizi volilo v preferencích trávení času pouhých 5,5% dětí, v otázkách týkajících se reálného času tráveného u televizního přijímače však více než 70% chlapců a 50% dívek odpovědělo, že tráví denně u televize více než 2 hodiny. Žádné dítě neuvedlo, že by se na televizi nikdy nedívalo. Dívky by raději trávily čas u televize o něco více než chlapci, přesto chlapci sledují televizi častěji než dívky a tráví u televize i delší časové úseky.

Naproti tomu nebyl potvrzen původně předpokládaný rozdíl ve sledování televize mezi staršími a mladšími dětmi; předpoklad byl, že se mladší děti dívají na televizi více a navíc mají tendenci v dotaznících poněkud nadsazovat. Mezi preferovanými pořady se objevilo téměř vše, co běží v televizi i na satelitu. Nejčastější odpověď byla „seriály“ (The Simpsons, Ordinace v růžové zahradě, Dr. House, apod.) Některé děti odpovídaly obecně – komedie, dobrodružné, romantické, seriály apod. Horory spíše uváděly mladší děti, většinou ty, které zároveň usínají u televize. Mezi odpověďmi byli i výroky jako „Co zrovna běží“, „Co sleduje mamka“, „Je mi to jedno“ (Ježková, Klímenková, 2010).

Počítač

Doba času tráveného u počítače u 72% chlapců a 51% dívek přesáhla 2 hodiny za den. Chlapci na rozdíl od dívek častěji uváděli počítač i v preferencích. Co do obsahu, chlapci a mladší děti nejčastěji na počítači hrají hry a na druhém místě navštěvují sociální stránky; starší děvčata nejčastěji navštěvují sociální stránky nebo komunikační sítě (Facebook, ICQ, skype, apod.). Zajímavá byla kolize otázek, kdy několik dětí odpovědělo, že na počítači jsou asi 1–2x týdně, ale zároveň uvedly, že na Facebooku jsou denně. Je to vysvětleno tím, že jsme se dopustili

metodologické chyby při tvorbě dotazníku, neboť v otázkách týkajících se internetu jsme nepředpokládali internet v mobilu. Dotazník obsahoval celkem 5 otázek týkajících se počítače a internetu, které se jemně prolínaly, díky tomu byl metodologický nedostatek kompenzován.

Koníčky a kroužky

Výrazný rozdíl mezi mladšími a staršími dětmi se projevil i v oblasti tzv. „řízených aktivit“ kroužků a koníčků. Zatímco mezi mladšími dětmi bylo pouze 19,2% dívek a 24,6% chlapců, kteří nenavštěvují žádný kroužek; u starších je to již 44,9% dívek a 39,7% chlapců, kteří nenavštěvují kroužek. Čas věnovaný koníčkům byl vyrovnaný ve všech kategoriích, průměrně 20% dětí uvedlo, že nemá žádné koníčky, nejhůře dopadli mladší chlapci 30,8% bez koníčků. U starších dětí celkové průměry poměrně „zlepšily skóre“ výpovědi dětí z matematických tříd, kde v oblasti koníčků pouze 7,3% dívek a 14,3% chlapců uvedlo, že nemá žádný koníček. Co do obsahu, u dívek se mezi kroužky i koníčky často objevovaly hudební a výtvarné aktivity, nebo sport, mezi nejoblíbenější zájmy patřil tanec. U chlapců byl na prvním místě jednoznačně sport, nejčastěji florbal, volejbal a fotbal. Mezi další oblíbené aktivity patřili např. jazykové kroužky, plavání, skaut, modelářství, hokej, hasiči, objevilo se i sokolnictví a psaní knihy.

Ostatní

Je potěšující, že z šetření vyplynulo, že víc než polovina dětí má čas i na čtení knihy, přičemž častěji čtou dívky. Každý den čte 35,3% dívek a 18,8% chlapců; vůbec nečte 7,5% dívek, u chlapců je to 23,6%. Mezi preferovanými knihami se objevilo i 5 knih, které se objevily na čelních místech v soutěži „Kniha mého srdce“ (Harry Potter, Stmívání, Malý Princ-1x, Saturnin-1x, Babička-1x). Zajímavé bylo ovlivnění kolektivem a výukovou látkou. V jedné 4. Třídě se všichni chlapci shodli, že čtou Thomase Brezinu, někteří uváděli jako preferovanou četbu povinnou literaturu pro ten ročník, předpokládáme tak určité zkresení.

O hudbě se většina dětí vyjádřila, že aspoň občas něco poslouchají. Ve volných otázkách se objevilo celé hudební spektrum od popmusic, hip-hop, rap, rock až po metal. I v této oblasti se objevil zajímavý vliv třídy nebo sociálního prostředí; v jedné 4. třídě téměř všichni chlapci odpověděli, že poslouchají Kabáty; bez ohledu na ročník mnoho dívek z matematických tříd napsalo „podle nálady“.

Závěr a diskuze

Výsledky původní pilotní studie se zdají být uspokojivé. Podařilo se zmapovat, co děti dělají ve volném času a kolik času věnují jednotlivým činnostem. Z kva-

litativního předvýzkumu „rozvrh dne“, vyplynulo, že děti v dotazníku poměrně hodně nadsazují co do častosti i délky některých činností. Čím mladší to byli žáci, tím větší byl rozptyl mezi odpověďmi, starší žáci byli schopni mnohem lépe odhadnout časové rozvržení dne, přesto i u nich se ukázaly rozdíly mezi dotazníkem a kresleným tabulkovým rozvrhem dne.

Rozlišení času tráveného s kamarády versus na počítači nebo internetu bylo v dotazníku slabé. Mnoho dětí, jak vyplynulo s následných rozhovorů s dětmi, počítá za čas s kamarády i virtuální svět – on-line počítačové hry, chat, skype, ICQ apod. V kategorii trávení času tedy můžeme předpokládat relativní nepřesnosti, co se týče kvantitativní složky a rozlišení jednotlivých kategorií mezi sebou. Kvalitativní složka vyšla v podstatě pozitivně. Zjištění, že je velké množství dětí, které se ve volném čase věnuje kroužkům, koníčkům, nebo preferují ve volném čase knihu, poslouchají hudbu, věnují se sportu, je celkem pozitivní.

Studie přinesla dva základní poznatky a to, za prvé kvantitativní i kvalitativní analýzu způsobu trávení času dnešních dětí; a za druhé, metodologická úskalí, která se projevila v průběhu tvorby dotazníku, při sběru dat i vyhodnocování získaných dat, je výzvou k překonávání těchto nedostatků a rozvoji empirického výzkumu této oblasti.

Abstract

This article follows previous study on valuating quality of children life based on analysis of time spending; the theme is worked up here. We concentrate especially on the preference of children; how do they want to spend their time; how do they actually spend it; differences between boys and girls; younger and older children. More detailed is described the time spent on the computer, on the internet and the on television.

In the study took part 311 children 9–15 years old. In addition of the results on the time structure and the children preferences of the spending the time, the study brings out some methodological questions related to the query studies of the school age children and studies of this developed period at all.

Key words

Children, free time, time spending, internet, television.

Literatura:

- Ježková, V., Klímenková, J. (2010). Hodnocení kvality života dětí školního věku na základě analýzy trávení času (pilotní studie). In: Sociálne procesy a osobnosť. Zborník z konferencie. (v tisku).
Tarafoodi, R., W., Swann, W., B., Jr., (1995). Self-liking and self-competence as dimensions of global self-esteem: Initial validation of a measure. *Journal of Personality Assessment*, 65, 322–342.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Facebook> (aktualizováno: listopad 2010)
<http://deti.centrum.cz/skolaci/vychova-vzdelani/2010/1/29/clanky/volny-cas-deti-uz-temer-vymizel/> (článek z 29. 1. 2010, aktualizováno: listopad 2010)

